

1. tétel

Petőfi Sándor költészetfelfogásának változatai A természet vad-
virágától Az apostolig (1844–1848)

1. A szerző jelentősége, irodalomtörténeti helye

„Hiába, a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá! Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek, ki megsokallta már látni, mint martírkodnak milliók, hogy egypár ezren henyélhessenek és élvezzenek. Égbe a népet, pokolba az arisztokráciát!”
(Petőfi levele Arany Jánoshoz, Pest, febr. 4. 1847.)

„Énekeltem és írtam azt, mire lelkem istene ösztönzött, lelkem istene pedig a szabadság. Az utókor mondhatja rólam, hogy rossz poéta voltam, de azt is fogja mondani, hogy szigorú erkölcsű ember valék, ami egy szóval annyi, mint republicanus, mert a respublicának nem az a fő jelszava, hogy »le a királlyal«, hanem a »tisztá erkölcs!« Nem a széttört korona, hanem a megvesztegethetetlen jellem, szilárd becsületesség a respublica alapja... e nélkül ostromolhatjátok a trónt, mint a titánok az eget, s le fognak benneteket mennykövezni, ezzel pedig leparittyázzátok a monarchiát, mint Dávid Góliátot!” (Petőfi Sándor: Lapok 1848-as naplójából, Pest, ápril 19. 1848.)

A legismertebb és a legtöbb idegen nyelvre lefordított magyar poéta, a költői tematika, látás- és kifejezőmód megújítója: életképek, tájbrázolás, szerelmi, családi és hitvesi líra. Romantikusan szélsőséges és érzelmekkel telített politikai ihletésű, forradalmi látomásköltészete. Írt regényt, drámát, és fordított is, de korszakos jelentőségű, nyelv- és műfajteremtő alkotásait verses epikájában és lírájában hozta létre. Zsengéit a korabeli almanach-líra érzelgőssége, majd a szentimentalizmus, saját hangját a romantikus végletesség, a mélyen személyes és egyben közösségelvű szenvedélyesség és a lírai realizmus igazságigénye, valóságközelisége hatja át. A költészet nemcsak a művelt keveseké, hanem mindenkié. Ha témája mindennapi, akkor hangvétele nem patetikus, hanem egyszerű, közvetlen és bensőséges.

Beszédmódját és értékrendjét a romantika korstílusa határozza meg: az irányzat neve a francia roman 'regény' szóból ered, mert fő jellemzője a regényesség, a kalandosság, a váratlanság, a meseszerűség, a fantázia, a különleges víziók. A romantika eszménye a személyes szabadság és a nemzeti múlt fölfedezése, a nemzeti tudat megalkotása. Előképeit a középkor misztikájában és a barokk monumentalitásában fedezi fel. A történelmet állandóan, de más szinten visszatérő körforgásnak, az ellentétek egységének és harcának tekinti. Életérzése a melankólia, a mélabú, a világból elvágyódó szomorúság, a spleen, a világfájdalom. Esztétikai mércéje az eredetiség, az originalitás és a zseni, az isteni tehetség kultusza. Kedveli a szabálytalan formákat, a töredéket, a szélsőséges ellentéteket, a kevert hangnemeket és esztétikai minőségeket. Egyszerre jellemzője a pátosz és az ironia, a zeneiség és festőiség, a tragikus, elégikus komolyság és olykor a könnyed vagy groteszk humor. Vezető műneme az epika és a líra, de szereti és létrehozta a kevert műfajokat: a prózában

írt regény mellett a verses regényt és az elbeszélő költeményt, az eposzparódiát, a balladát, és a drámai költeményt.

A polgári forradalom, a nemzeti szabadságharc költője: a szó és a tett egységének embere, forradalmár alkat, nyugtalan, romantikus jellem. Nála az igazság, az erkölcs és a szépség egy töről fakad. Eszménye: a szabadság, a testvériség és az egyenlőség elérése, hiszen Bibliája a francia forradalom története. A költészet is cselekvés, a szó is tett, amelynek célja a nemzeti és a világszabadság kivívása. A költő vátesz, népének megváltója, Isten küldötte. Népiességének szintjei: elsődleges költészeti népiessége, amelynek jellemzői a népköltészet szemléletének, ütemhangsúlyos verselésének átvétele, a természet és az ember párhuzamba állítása. Erre épül politikai népiessége: tetteinek és verseinek célja a nép (a nem nemesek) nemzetbe emelése, a polgári szabadságjogok biztosítása mindenkinek.

Utóélete

„A közönség nagy része határozottan mellettem, a kritikusok nagy része határozottan ellenem van.”
(Petőfi Sándor, 1847)

A Petőfi-kultusz kezdetei: 1849 után ál-Petőfik járták az országot, megjelent az epigonok serege. Minden korszak igyekezett kisajátítani: 1848 és 1867 után forradalmi és politikai költészetét érezték kínosnak, miképpen 1918–19 után is. (Pl.: Babits Mihály: *Petőfi koszorúi*)

1945 után a forradalmárt ünneplik: a Magyar Kommunista Párt politikai örökösének tüntette fel magát. „Lobogónk: Petőfi”: jelszó és kormányprogram lett, mert „saját korának bolsevikje volt”, noha a korszak Petőfi magyarságát – hamisan – nacionalistának bélyegezte.

Szimbolikus tőkéjét ennek ellenére megőrizte: az 50-es években a Petőfi Kör nyilvános vitáin kapott először radikális kritikát a kommunista rendszer. 1956. október 23.: a Petőfi-szobor előtt kezdődött az egyetemisták tüntetése; a Nemzeti Pártot Petőfi Párt néven alakult újjá. 1956. október 23-án, miképpen 1989. március 15-én is, Sinkovits Imre szavalta *A XIX. század költői* című újra és újra időszerűvé váló versét. Az 1960-as és 70-es években többen allúziókkal aktualizálják Petőfi gondolatait. Pl.:

„Szedd össze csontjait, barátom: / lopnak a bőség kosarából, // a jognak asztalánál lopnak, / népek nevében! S te halott vagy?”

(Utassy József: Zúg Március, 1969)

2. Életrajzi mozzanatok

1823. január 1-jén Kiskőrösön született, de a következő évben Kiskunfélegyházára költöztek, később ezt jelölte meg születési helyeként. Apja, a szlovák származású, evangélikus vallású Petrovics István, kocsma- és mészárszékbérlő, édesanyja a szlovák anyanyelvű Hruz Mária, aki férjhezmenetele előtt cselédlány volt Aszódon. Apja sokfelé, elsősorban evangélikus felekezetű iskolákba járatta, hogy színvonalas oktatást kapjon: Kecskemét, Szabadszállás, Sárszentlőrinc, Pest, Aszód, Selmecbánya,

de a fiú teljesítménye változó volt. Az 1838-as dunai árvíz következtében a család elszegényedett. 1839-ben rövid ideig színházi statiszta a Pesti Magyar Színházban, majd rokonainál házitanító Ostffyasszonyfán. Ezután katonának állt Sopronban, de 1841-ben gyenge egészségi állapota miatt leszerelték. Még ebben az évben a pápai református kollégium diákja lett, itt ismerkedett meg Jókai Mórral, de csak később lettek barátok. 1842-ben az Athenaeumban jelent meg – még Petrovics Sándor néven – első verse, *A borozó*, majd később ugyanitt a *Hazámban*, már Petőfiként. Vándorszínészkedett a Dunántúlon, Pesten, Kecskeméten, Komáromban, bejárta az Alföldet. Debrecenből 1844 februárjában gyalog ment Pestre, hogy verseit megjelentesse. Vörösmarty Mihály vette pártfogásába: segítségével jelent meg első kötete, és segéd-szerkesztői állást kapott Vahot Imre *Pesti Divatlapjánál*. 1844 őszén kezdte el írni a János vitézt (1845 márciusában jelent meg), először csak Kukorica Jancsi hazatéréseig készítette el, de Vörösmarty biztatására folytatta a verses mesét. A sikerek után alkotói válságba került, ennek eredménye a *Felhők* ciklus (1846) hatvanhat rövid verse. Majd megalapította a fiatal írók érdekvédelmi szervezetét, a Tízek Társaságát, amely később a márciusi ifjak néven ismert csoport magvát alkotta. 1846 őszén a nagykarolyi megyebálon ismerkedett meg Szendrey Júliával, akit megismerkedésük évfordulóján feleségül vett. A *Toldi* megjelenése után (1847) verssel és levéllel köszöntötte Arany Jánost, később barátságuk elmélyült. 1848. március 13-án megírta a *Nemzeti dalt*, majd március 15-én a pesti forradalom vezéregyénisége lett. A Pilvax kávéházból indultak, mozgósították az egyetemi ifjúságot, kinyomtatták a 12 pontot, kivívták a sajtószabadságot. Majd nemzetőrnek állt, de radikális királyellenessége miatt elszigetelődött, 1848 júniusában erőszakkal megakadályozták részvételét a szabadszállási választásokon. A szabadságharcban, noha a hadügyminiszterekkel történő vitái miatt rangjáról többször is lemondott, századosként majd őrnagyként szolgált Bem tábornok seregében. 1849. július 31-én a segesvári vesztes csata után Fehéregyháza mellett tűnt el.

3. Petőfi Sándor költészetfelfogásának változatai A természet vadvirágától Az apostolig (1844–1848)

Ars poetica: (az elnevezés az ógörög poiészisz: 'elkészítés, előállítás, alkotás' szóból ered; lat. 'a költészet művészete') első jelentése: **költői hitvallás**, arra a kérdésre válaszol, hogy **miért ír** a szerző. Az adott szöveg által megteremtett értékrend, vallo-más a költő és a költészet szerepéről, céljáról és feladatairól. Másik jelentése: **normatív poétika**, vagyis a költő, a szöveg szerint **milyen a jó mű**, és **mitől az**. Mindkettőt **meghatározza a korstílus és a szerző személyisége, egyéni stílusa**.

Petőfi Sándor ars poeticái

Az időszak előzményeként olvasható *Én* (1843) című verse. Önjellemzésében már ekkor megfogalmazza alapvető értékrendjét: a költő az istenség, az ég küldötte, tőle kapta az erényt, az egyenes jellemet, amely a szó és tett egységét jelenti. Cselekvésének célja a szerelem és a haza, az egyéni boldogság és a haza üdvének elérése.

A természet vadvirága (1844): a szöveggyűjteményekből gyakran elmarad az alcím, pedig fontos, mert meghatározza a vershelyzet címzettjeit: „*Dardanus-féle kritikusaimhoz*” Költészetét többen is élesen bírálták, ilyen Pompéry János is, (írói álnevén Dardanus), aki ezt írta: „Kár, hogy a kritika hallgat, s egy-két egészséges [jó]

gondolat által megvesztegetve, nem igyekszik kiirtani mindent, mi a költészet égi hangján nem szól s mi a rögre [a póriasra, az alantasra] emlékezteti az embert. De én nem bírálatot kívánok írni. Ha ezt tenném, sokat nem szabadna elhallgatnom, főleg azon bal [rossz] irányt nem, melyet ifjabb költőink kedvencz előszeretettel követni jónak látnak s mely szerint a népiességet akként kívánják kifejezni, hogy káromkodnak és virágokkal [szóvirágokkal, körülményes kifejezésekkel] élnek, melyek a bogrács mellett csak elcsúszhatnak, de költői műben botrányosak.” Kritikusai káromkodásnak, közönségesnek érezték népies kifejezőmódját, nem értették iróniáját, különösen *A helység kalapácsában*, ezért elmarasztalták stílusa, nyelvhasználatá miatt. Petőfi ezekkel szemben fejt ki álláspontját ars poeticájában, ami **első korszakának összefoglaló költői hitvallása**. Megvédi saját stílusát, amit az iskolás szabályokra támaszkodó középszerűséggel szemben „a korlátatlan természet” vadságában határoz meg. Ezt példázza a vers gúnyossága, amelyben a kritikusokat először húsos csontdarabra (koncra) leselkedő kutyáknak, majd haszontalan, hitvány (kőficok) embereknek, a zárlatban pedig kötözködő alakoknak nevezi. Ez a felfogás a romantika zsenikultuszához és eredetiségtisztetéhez kötődik. A beszélő a szabályoknak alárendelt költészetet mint „üvegházak satnya sarjadékait” utasítja vissza. Saját költőszerepét pedig ezzel szemben a természet szűrős, visszatámadó – vagyis az érdemtelenek számára megközelíthetetlen – tuskés virágának metaforájában fogalmazza meg. A nevelő, normákat előíró kritika számára fölösleges, mert tudja, hogy az „ép ízlésűeket” üdvözíti, vagyis esztétikai élményben részesíti költészete. „Van azért, ki ép ízléssel / Üdvézelve [üdvözülten] jön elém.”

Felhők-ciklus: az egész verscsoport **tág értelemben ars poeticának is tekinthető**, mert benne lényegi módon teszi fel a kérdést: **van-e értelme**, létjogosultsága egyáltalán a **költészetnek**. Szerelmi csalódásai, az önmagával való művészi elégedetlenség súlyos lelki válságba sodorja: mély melankólia, lehangoltság, ember- és világygyűlölet, világfájdalom, a byroni spleen-hangulat uralkodik el rajta. E pesszimista korszak termése a 66 rövid vers, amit visszatekintve a legmodernebbnek érzünk költészetében. A ciklust 1845 novembere és 1846 márciusa között Szalkszentmártonban írta, és külön kötetben jelentette meg 1846 áprilisában; a szövegek cím nélküliek, római számmal jelöltek. A szorosabb értelemben vett **ars poeticához** talán az *Emlékezet...*, *A bánat? egy nagy óceán...* és az *Itt állok a rónaközépen...* áll a legközelebb. Az elsőben a megszólított emlékezet – vagyis átvitt értelemben a költészet –, metaforikusan csak töredékes, kiszolgáltatott és esetleges lehet, tehát lényegében értelmetlen. Ugyanezt példázza *A bánat? egy nagy óceán...* is, amely a szomorúságot végtelennek, az örömet parányinak és összetörtnek értelmezi, amit talán éppen a költészet okoz azzal, hogy kísérletet tesz a megnevezhetetlen megnevezésére. **Itt állok a rónaközépen...** Felütése az első személyben megszólaló lírai én szemlélődő vershelyzetét rögzíti. A második versmondat szokatlan módon a pusztá „síri csendjét” a szemfödélhez hasonlítja, így a külső táj a lélek belső zaklatottságát érzékelteti. A kaszáló ember alakjának megjelenése újabb képzettársításokat indít el, ami a zárlat nézőpontváltásában éri el tetőpontját, és a kérdőmonddal nyitva hagyja a szöveg jelentését. „Mit gondolhat, hogy én miről gondolkodom?” Az ismétlődő elemek, a költemény motívumszerkezete azonban sugallja a választ. A vers az élet végességét, a konkrét és egyben jelképes értelmű „kaszás” a halál képzetét is megsejteti.

Dalaim (1846. április): az önértelmező ars poeticában versszakonként mutatja be első korszakának verstípusait, költői témáit: tájköltészet, könnyed, romantikus dalok, szerelmi líra, bordalok, zsánerképek, a közösségi és a nemzeti szabadságvágy, majd a forradalmi cselekvés énekei. Az alkotást egyszerre természeti és lelki jelenségnek tekint, amelynek **alapja az élmény**, mert elveti a mintakövetésen alapuló költészetet. Középpontjában a romantikus személyiség áll: az ő világérzékelése biztosítja az ellentéteket felmutató, változatos, sokszínű tematikát, vagyis a született költő, a poéta natus – és ő annak tartja magát –, mindenről könnyedén tud verset írni. A zárlatban a népképviselői, a nemzetért cselekvően fellépő, küldetéses költészet igénye kap hangot.

1846-tól, a *Felhők-ciklus* válságkorszaka után **népiessége politikával telítődik**: célja a **nem nemesek beemelése a polgári szabadságjogokkal is rendelkező nemzetbe**. Középpontba kerül a szolgalelkűség, a zsarnokág megvetése, az elnyomottak felszabadítása, a világszabadság kívívása, amely gyakran bibliai intertextualitással, a közösségért, a nemzetért vállalt áldozattal társul. (*Sors, nyiss nekem tért...*, 1846)

A **Szabadság, szerelem!** (1847) a költői hitvalláson túlmutatóan Petőfi értékrendjét fejt ki rendkívüli tömörséggel, és érvényét az életmű egészére is kiterjeszti, mert mottóként szerepelteti az 1847-ben megjelent Összes költemények élén, amelyben (huszonnégy éves korában!) már négyszázötvenhat vers szerepelt.

A **XIX. század költői** (1847) a 19. századot sorsfordító időpontként határozza meg, amelyben a költőnek kitüntetett szerepe van. A lantot, a költészet régi metaforáját szentnek, azaz a hétköznapi használatból kiemelt, szakrális tárgynak tekint. A második versszak a költő feladatát egy őszövségi párhuzammal teszi szemléletessé. Az egyiptomi rabságból az ígéret földjére, a „tejjel-mézvel folyó” Kánaánba Mózes vezetésével vándorló zsidóságnak Isten egy lángoszloppal mutatott utat. Petőfi romantikus módon ezzel azonosítja saját szerepét, amely egyben a költői hivatás isteni eredetét is jelenti. A harmadik és a negyedik versszak az elmaradókat átkozza, és figyelmeztet a hamis próféták hazugságaira. Az ötödik egység a küzdelem céljának elérését három, anaforákkal nyomatékosított feltétel teljesüléséhez köti: a „bőség kosara”, a „jognak asztala” metonímiáihoz, és a „szellem napvilága” metaforájához. A feltételek a javak egyenlő elosztásának, a törvény előtti egyenlőségnek, valamint a tudáshoz való egyenlő hozzáférésnek a radikális és utópikus kívánságát fogalmazzák meg. A vers vége, sok Petőfi-vershez hasonlóan, itt is az élet vége, de a küzdelem hősiességét még a hálál és az eredménytelenség sem tudja fölöslegessé tenni.

A bibliai, őszövségi motívumrendszer tehát a felvilágosodás és a francia forradalom politikai-filozófia eszményét, a „**szabadság, egyenlőség, testvériség**” **gondolatát** romantikus módon a **vallásos hit szintjére emeli**, amelyben az egyén életét a közösségért végzett cselekvés ideája vezérli. Ez még akkor is üdvöztető, ha közvetlenül nem éri el célját, mert a jó ügyért folytatott küzdelem az egyéni élet végessége ellenére is erkölcsi győzelmet jelent. (5-6. versszak) A **költő vátesz** (lat. vates 'ókori római jövendőmondó'; a szó 'költő' jelentésben már az ókorban is szerepel): **jós, próféta, látnok, Isten küldötte, a nép erkölcsi vezetője és lelkiismerete**, aki racionális, buzdító érvelésével, a klasszikus retorika meggyőzői eszközeivel (tagadás, személyes megszólítás, cáfolat, párhuzam, fokozás, jövendőlés) biztat a jó cél hitére és elérésére.

Forradalmi-politikai lírája: egyéniség, sors és költészet egysége

Forradalmi látomásköltészete: **gondolati ars poeticáknak tekinthetők ezek a költemények**, mert előkészítik Az apostolban megfogalmazott kérdéseket, motívumokat. 1846 tavaszától összekapcsolódik a nemzet és a világ szabadságának gondolata. Legfontosabb, egymást értelmező motívumai: a világszabadság, a jók és a gonoszok harca, a megtisztító vérözön és az eljövendő Kánaán, a földi menny.

Egy gondolat bánt engemet (1846, rapszódia): a heroikus halál csak akkor nyerhet értelmet, ha az emberiségért, a szabadságért hozott áldozat. A vers hatását a műfajnak megfelelő gondolati, érzelmi és verstani zaklatottság, változatosság teremti meg.

Levél Várady Antalhoz (1847, episztola): a vers zárata szövegközötti (intertextuális) viszonyban áll a Bibliával, újraértelmezi azt. A vérözön tisztíthatja meg szennytől az emberiséget, így válhat hasonlatossá „Isten képéhez”. A boldogság, az emberlét lényege, a rabság hiánya: a szabadság.

Az ítélet (1847): a látomásban az emberiség történelme állandó küzdelem a jó és rossz, vagyis az elnyomottak és az elnyomók között. A végítélet után az örök üdvösség a földön is elérhető lesz.

Világosságot! (1847): bölcséleti költemény, amely erősen retorizált, lét- és történelemfilozófiai kérdések sorozatát teszi fel; a megszólított a metaforizált ész: a fény. „Csak azt mondd meg, hogy mi vagyok / S miért vagyok?...” Az egyén vagy a közösség a fontosabb? Érdemes-e áldozatot hozni másokért? Mi a boldogság? Lehet-e a sok érdeket egyeztetni? Az önzés és az áldozat, a jutalom és a büntetés, a fejlődés és a körben járás, az eredményesség és az eredménytelenség kettős ellentétekben van jelen a költeményben, és a lehetőségek közti választás feszültségét végig fenntartja. A vers rímtelen jambusokból áll, váltakozó sorhosszúsággal, amelyben mind az ötféle mondatmodalitás (kijelentő, kérdő, felkiáltó, felszólító, óhajtó) megtalálható, így a szöveg az önmagával vívódó lírai én belső monológjakét is olvasható. (V.ö. utalását Shakespeare *Hamletjére*.) A zárlat hasonlatainak sorozata tagadja a felvilágosodás optimizmusát: elbizonytalanodik a fejlődésben, és a történelmet önismétlő körforgásnak érzékeli. Intertextuális utalásai is ezt erősítik: a görög mitológia követ görgető Szisziphoszt idézi, és az ószövevségi *Prédikátor könyvével* (1, 9) is párhuzamba állítható. „Ami volt, ugyanaz lesz majd, és ami történt, ugyanaz fog történni, mert nincs semmi új a nap alatt.”

A költészet (1847): szűkebb értelemben vett ars poetica, amely az eddigiekkel összhangban a plebejus szemléletű költészet mellett foglal állást, ahol megvalósulhat az egyenlőség, ahová a szegények is beléphetnek. „Több a költészet! olyan épület, / Mely nyitva van boldog-boldogtalannak, / Mindenkinék, ki imádkozni vágy, / Szóval: szentegyház, ahová belépni / Bocskorban sőt mezítláb is szabad.”

Politikai költészete a forradalom és a szabadságharc alatt: 1848. március 15.: a *Nemzeti dal* felhívó (konatív) buzdítása a forradalom verse. Az eseményeket költői látásmóddal értékeli: leír, bírál, átkoz. A királyság ellen és a köztársasági államforma mellett agitál. Lelkesít: összefogásra, cselekvésre buzdít. A nemzeti és az egyetemes mitológia szintjére emeli, a nemzeti tudat részévé teszi a magyar szabadság ügyét.

Pl.: *Föltámadott a tenger, A királyokhoz, A király és a hóhér, A király esküje, Respublica, A nemzethez.*

Az apostol (1848. június-szeptember): elbeszélő költemény, amely **egészében ars poeticaként is értelmezhető**, hiszen a főhős sorsa részben Petőfié. A költői és a politikai cselekvés lehetőségeit értelmezi a műben. Csalódottságának hátterében az áll, hogy nem választották meg Szabadszálláson országgyűlési követnek, mert őszintén és bíráló hangnemben beszélt a választókhoz, és a vele szemben induló református lelkész nem sajnálta a bort a kampányban. Ebből is ered a műben található egyház- és valláskritika. A szegénység ábrázolásában felismerhetők Charles Dickens *Twist Olivér* című regényének motívumai is.

A példázatszerű történet a közepébe vágva (in medias res) egy nyomorgó kétgyerekes család estéjével kezdődik (1–4. fejezet). Az elbeszélő innen tekint vissza a családfő, Szilveszter életére. Az 5–14. fejezetben a kronologikus elbeszélés a hányatott gyerekkortól a reményteljes ifjúságon és a férfikor sikerein és kudarcain át jut vissza a kiinduló jelenethez. A 15–19. fejezet beszéli el kisebbik gyermeke halálát, könyve illegális kiadását, börtönbüntetését, felesége halálát, a király elleni merényletkísérletet, valamint a kivégzést.

Szilveszter legfontosabb megszólalásainak a magány a jellemző beszédhelyzete. Romantikus nézőpontjából válik képessé arra, hogy készen álljon a tapasztalaton túli világból vagy a természet végtelenségéből való részesülésre, illetve saját létének és az emberiség történetének az értelmezésére. A 3. rész látomásában Szilveszter lelke elhagyja a testét is, hogy találkozzon az abszolútummal, és megfogalmazza előtte szabadságeszményét. „Ki embertársának fejet hajt, / Az, isten, tégedet csufol!” Bármilyen alávetettség elfogadása sérti az ember méltóságát. A 10. rész zárlatában az abszolútumot és a szabadságot a természet végtelenségében fedezi fel. „Imádlak, isten; most tudom, ki vagy? / Sokszor hallottam és sokszor kimondtam, / De nem értettem nevedet. / A nagy természet magyarázta meg / Hatalmad és jóságodat...” A 11. rész szőlőszem-parabolája a történelem célját értelmezi. „Mi célja a világnak? / Boldogság! s erre eszköz? a szabadság! / Szabadságért kell küzdenem, / Mint küzdtek érte oly sokan, / És hogyha kell, elvérzenem, / Mint elvérzettek oly sokan!” A főhős kudarcai ellenére is a szabadság filozófiájának képviselője. De az önmagát választó személyiség szerepe összeütközik benne a közösségért cselekvő apostoléval. „Ketté lett vágva multja és jelenje, / Fölbontatott a híd, mely a tavaszt / A télhez kapcsolá, / Eltört a lépcső, melyen a / Földről a mennybe járt!” (15. rész) Szilveszter életműve magánemberként és a szabadság apostolaként is vereséget szenved, sorsa tragikusan ironikus: egyetlen cselekedete sem sikerült.

Gyakorlófeladatok

1.

Néhány mű elemzésével mutassa be Petőfi Sándor költészetfelfogásának változásait **A természet vadvirágától Az apostolig (1844-1848)**! Válaszában értelmezze, és használja fel a költő gondolatait is!

„Énekeltem és írtam azt, mire lelkem istene ösztönzött, lelkem istene pedig a szabadság. Az utókor mondhatja rólam, hogy rossz poéta voltam, de azt is fogja mondani, hogy szigorú erkölcsű ember valék, ami egy szóval annyi, mint republicanus, mert a respublicának nem az a főjelszava, hogy »le a királlyal«, hanem a »tisztá erkölcs«! Nem a széttört korona, hanem a megvesztegethetetlen jellem, szilárd becsületesség a respublica alapja... e nélkül ostromolhatjátok a trónt, mint a titánok az eget, s le fognak benneteket mennykövezni, ezzel pedig leparittyázzátok a monarchiát, mint Dávid Góliátot!” (Petőfi Sándor)

2.

Milyen típusú ars poeticákban és hogyan nyilvánul meg Petőfi Sándor költészetfelfogásának változása **A természet vadvirágától Az apostolig (1844-1848)**? Válaszában értelmezze, és használja fel Szegedy-Maszák Mihály megállapításait is!

„Petőfi legnagyobb igényű költői vállalkozása, az 1848 derekán írt *Az apostol* a lélektani elidegenedés költeménye. Benne a költő öniróniával tekint azokra a korábbi pillanataira, amikor nem vette elég komolyan az eszményi világ létrejöttét megelőző történelmi szakasz hosszúságát és démonikusságát. A történelmet sokkal bonyolultabb, nehezebben megfejtethető könyvként ábrázolja. A hős, Szilveszter, magányos forradalmár, Krisztus tudatosan deformált tükörképe. Sorsán keresztül Petőfi azt a létállapotot fejezi ki költőileg, melyet művészi prózában Rousseau jelezte meg. (...) Petőfi önéletrajzi hőse azonban sokkal egyértelműbben a tragikus irónia közegében mozog, mint Rousseau-é: míg a genfi filozófus-író részben akart, addig a magyar költő teljes mértékben elszenvedett elidegenedést fejez ki. Szilveszter feláldozza magát a világért, de hiába: az egyre mélyebbre süllyed. A hős nem ismeri s egyre kevésbé érti azt az Istent, akitől megbízatását kapta. Amikor válaszúthoz ér, mindig két rossz lehetőség között kell döntenie. Prófétaának mondja magát, ám szeme mind homályosabban lát. Áldozata egyre értelmetlenebbnek tűnik. Teljes magánya önmeghasonlásba kergeti: megtagadja az Istent, és ha tehetné, kiirtaná az emberiséget.” (Szegedy-Maszák Mihály)

1. tétel A kommunikáció célját és funkcióját kifejező nyelvi eszközök

1. A kommunikáció

A szó latin communicatio főnévből származik, amelynek eredeti jelentése: közzététel, teljesítés, megadás, megbeszélés.

A kommunikáció átfogó jelentésében bármilyen információ átadását jelenti. Kutatása, a kommunikációelmélet a XX. században nagyon fontos tudománnyá vált, amely több más tudománnyal, tudományággal függ össze (interdiszciplináris): pl. szemiotika, szociológia, informatika, kibernetika, biológia stb.

A kommunikáció eszköze egy jelekből és azok összekapcsolásának szabályaiból álló jelrendszer. Az emberi kommunikáció leggyakoribb eszköze a nyelv.

A nyelvi jelekre együttesen jellemző, hogy a jelölt jelenléte nélkül is képes azt felidézni (leválasztottság), a jelállomány elemeinek jelentése folyamatosan változik, illetve új elemekkel bővül (nyitottság), véges számú elemből végtelen számú üzenet hozható létre (kettős mintázat), és a nyelv képes új szimbólumok és üzenetek kibocsátására (hagyományozás).

A nyelvi közlést tudatos vagy nem tudatos nem nyelvi (nonverbális) jelek egészítik ki vagy minősítik. Ezek lehetnek ösztönösek, tanultak, és alapulhatnak utánnázson. Több közülük kulturálisan meghatározott. Összefoglalóan metakommunikációnak is nevezik.

A kommunikáció akkor sikeres, ha megvalósul az információ áramlása: az üzenet eljut a címzethez, aki megérti azt. Kétirányú kommunikáció esetében a címzett válaszolhat is a feladó üzenetére, vagyis a küldő és a befogadó szerepe felcserélődik.

2. A kommunikáció folyamata

A kommunikáció folyamatának leírásában a **legismertebb Roman Jakobson, orosz származású amerikai nyelvész modellje (nyelvi modell)**, amelyet 1958-ban dolgozott ki.

A kommunikációs folyamat létrejöttében és működése során az alábbi tényezők játszanak szerepet:

A feladó: az üzenet küldője, kódolója, a beszélő; szépirodalmi művekben a történetmondó, az elbeszélő, a narrátor, a megszólaló szereplő(k), a lírai én.

A címzett: az üzenet befogadója, dekódolója; szépirodalmi művekben a megszólított, akihez szól az üzenet; ez lehet fiktív személy vagy elvont fogalom, és/vagy a mindenkor olvasó, hallgató. Ha a kommunikáció sikeres, akkor a címzett megérti az üzenetet, és ha módja van, akkor válaszol, így ő válik feladóvá a kölcsönös, együttműködő (interaktív) kommunikációs folyamatban. (pl. telefon, chat, SMS)

A beszédhelyzet: a konkrét szövegtér környezet külső körülménye (a szituáció) és belső környezete (a kontextusa), vagyis a többi szöveg, ami az adott szöveg körül van (pl. egy újságcímen), amelyben az információcsere történik. Szépirodalmi művekben ilyen a vershelyzet és az elbeszélői nézőpont: az a pozíció, amelyikbe a megszólaló költő/író önmagát helyezi. A sikeres kommunikáció feltételei: a közös nyelv,

azonos kódhasználat, hasonló stílus és nyelvi magatartás. Megkönnyíti a kommunikációt a közös elő- és valóságismeret, a közös tudáskeret.

A **csatorna**: a közvetítő közeg, a kapcsolat (a kontaktus) eszköze, amelyen az üzenet halad. (Pl.: telefon – hallható; papír alapú vagy elektronikus levél: tinta vagy nyomdafesték a papíron és/vagy impulzusok a képernyőn – látható; a személyes beszélgetés – hallható és látható is) A kapcsolatot meghatározza a csatorna és a résztvevők állapota, lélektani helyzete. A zaj: a folyamatot megzavaró, az üzenetet torzító, eljutását gátló tényező.

A **kód**: a nyelvi és a nem nyelvi jelek (pl. metanyelvi elemek: gesztusok, mimika; írásban: elrendezés, margó stb.) és a szabályok összessége. Ilyenek az összes természetes nyelv szavai és nyelvtani szabályai (magyar, angol, német stb.); a mesterséges nyelvek jelei és szabályai (pl. a programozási nyelvek, a titkosírások, a jelnyelv, régebben a morze abc hosszú és rövid sípjelei). Segítségével az üzenet (írásban, szóban és/vagy nem verbálisan) a résztvevők között a csatornán továbbítható és visszaalakítható.

Az **üzenet**: a tartalom, a jelentés, a kódolt információ. Szépirodalom esetében a szövegvilág által létrehozott lehetséges világ, amely a valóságos világot modellezi.

A **zaj**: a kommunikációt gátló tényezők, zavaró körülmények, interferáló, egyéb kommunikációs folyamatok összessége.

A kommunikációs folyamat ezek alapján akkor jön létre, ha a feladó valamilyen beszédhelyzetben üzenetet közvetít a címzettnek a kód segítségével a csatornán keresztül.

A jakobsoni modell a kommunikációs tényezőkhöz kommunikációs funkciókat, illetve célokat rendel. Egy kommunikációs folyamatban legtöbbször egyidejűleg több funkció és cél érvényesül.

■ A **referenciális** (utaló-leíró) funkció a kontextusra irányul, a megismeréssel kapcsolatos, számos üzenetben ez az uralkodó, mivel a kommunikáció célja a tájékoztatás, az ismeretátadás.

■ Az **emotív** vagy **expresszív** (kifejező) funkció a feladóra, illetve az üzenet tárgyára utal. Célja kifejezni a feladónak az érzelmeit azzal kapcsolatosan, amiről beszél.

■ A **konatív** (felhívó) funkció a címzettre irányul, célja felhívás, felszólítás, parancs.

■ A **fatikus** (kapcsolatfenntartó) funkció a kontaktusra irányul, célja a kommunikáció létrehozása, fenntartása, lezárása, a csatorna működésének ellenőrzése.

■ A **metanyelvi** vagy **magyarázó** funkció feladata a kód ellenőrzése, annak ellenőrzése, hogy a felek értik-e egymást, az üzenet érthető-e.

■ A **poétikai** funkció magára a közleményre, az üzenetre irányul, annak megformált-ságára.

■ Újabban a kiegészítő funkciók között megemlíti az **identitásjelző funkciót**, mivel a kommunikációs folyamatban saját személyiségünk is megjelenik.

A múlt század utolsó harmadában a figyelem a nyelvi rendszerről egyre inkább a nyelvhasználatra (pragmatika) irányult. Ezek a kutatások új kommunikációs-modellek megalkotásához vezettek. Ezek közül az egyik legismertebb a **cselekvés-vagy viselkedésközpontú** modell.

Ez abból indul ki, hogy a kommunikáció során ingerek hatnak ránk, amelyek válaszokat váltanak ki. Ezek nemcsak nyelvi, illetve metanyelvi közlések, hanem cselekvések, viselkedésformák is. A cselekvés hiánya, a passzivitás is reakció. Akkor is kommunikálunk, ha nem kommunikálunk.

A nyelvi kommunikáció ennek a viselkedésnek egyik részeleme, és további meghatározó összetevői az együttműködés, az erőfeszítés, az empátia, az etika és az esztétika.

A nyelvhasználatnak nemcsak a gondolatközlés a célja, hanem pl. a megismerés (kognitív funkció), a hatáskeltés, az elvárásoknak való megfelelés stb.

3. A kommunikációs funkciókat és célokat kifejező nyelvi eszközök

A referenciális funkció legfontosabb célja az ismeretátadás és a tájékoztatás. Ezt leggyakrabban **tagolt, bővített és összetett mondatokkal** valósítjuk meg, amelyek gyakorisága és aránya a kontextustól függ.

A kifejező és a felhívó funkció fontos nyelvi eszközei a **mondatszók**, amelyek gyakran tagolatlan mondatként jelennek meg a kommunikációban. A mondatszók, a módosítószók, a hangutánzó és a hangulatfestő szavak erős érzelmi töltésükkel alkalmasak a beszélő érzelmeinek, a témához fűződő szubjektív viszonyának a kifejezésére és a hallgató befolyásolására is.

A kifejező és a felhívó funkciót hordozó szövegekben gyakoribbak a **tagolatlan mondatok**, illetve az úgynevezett **minimális mondatok**. A kapcsolattartást is rövidebb, gyakran tagolatlan mondatokkal valósítjuk meg.

Egy konkrét kommunikációs folyamat funkciói és céljai a beszélő szándékából következnek. A beszélő szándéka alapján mondataink lehetnek **kijelentők, kérdők, felkiáltók, felszólítók** és **óhajtók**.

A tájékoztatás nyelvi eszközei elsősorban a kijelentő mondatok, de a kérdő mondatok is hordoznak referenciális funkciót (ahogyan kifejező és felhívó funkciót is).

A felkiáltó mondatok leggyakrabban az érzelmek kifejezésének, a felszólító és az óhajtó mondatok pedig – az érzelmerkifejezés mellett – a felhívó funkció nyelvi eszközei.

A kapcsolattartás célját szolgáló mondatszók (interakciós mondatszók) a kapcsolatteremtés, a kapcsolattartás és a kapcsolatzárás legfontosabb nyelvi eszközei.

Az esztétikai funkció elsősorban a műalkotásokban van jelen, de más helyzetekben is szerepet kap, ha nem kizárólag az üzenet tartalma, hanem formája is fontos. Az esztétikai funkció hordozói lehetnek: a nyelv hangjainak akusztikai tulajdonságain alapuló **hangszimbolika**, a **hangutánzó** és a **hangulatfestő szavak**, a **szóképek**, a mondatok és a szöveg sajátos elrendezése (az **alakzatok**).

4. A kommunikációs célok és a szövegtípusok összefüggései

A személyes kommunikáció leggyakrabban magánéleti szövegtípusokban (pl. vica, blogbejegyzés, telefonbeszélgetés stb.) valósul meg. Ezek jellegzetesen spontán és dialogikus szövegek.

A nyilvánosságnak szóló kommunikáció szövegtípusai a közéleti szövegtípusok (pl. publicisztikai szövegek, nyílt levelek, politikai beszédek stb.).

A hivatalos szövegtípus gyakran ugyancsak ismeretlen, de szűkebb címzetti körhöz szól (pl. kérvény, önéletrajz, pályázat stb.).

A tudományos szövegtípusokat témájuk, szigorú szerkezetük, felépítésük különbözteti meg a közéleti és a hivatalos szövegtípusoktól.

A szépirodalmi szövegtípus leggyakrabban írott és tervezett szövegeket foglal magába. Sajátos feladó-címzett viszony jellemzi.

5. A meghatározó közlésmódok és a kommunikációs funkció összefüggése

Párbeszéd (latin: dialógus, görög eredetű: dia+logosz 'két beszéd'): olyan közlésmód, amely megvalósíthatja a kommunikáció összes fő funkcióját: lehet önkifejező, érzelmeket közlő, valamire felhívó, felszólító, a valóságra vonatkozó, arról tájékoztató. Továbbá megvalósíthatja a kommunikáció mellékfunkcióit is: a párbeszéd irányulhat a kapcsolat felvételére, tartására vagy lezárására, vonatkozhat a nyelvre, és lehet szépirodalmi szöveg részleteként poétikai, esztétikai szerepe is (pl. drámában, regényben, novellában).

Történetmondás, elbeszélés: olyan közlésmód, amelynek kommunikációs funkciója a valóságra irányul (referenciális), célja a közlés, a tájékoztatás, a valóságábrázolás. Láttatja és bemutatja a helyszínt, a szereplőket, a környezetet. Gyakori publicisztikai műfajai: riport, tárcsa, tárcanovella. A szépirodalomban: novella, elbeszélés, kisregény, regény, esszé. Ebben az esetben már esztétikai, poétikai funkció is kapcsolódik a történetmondáshoz, amely akkor hatásos, ha az elbeszélés fordulatos, élményszerű, szemléletes, ezért gyakran tartalmaz párbeszédes, leíró és érvelő részeket is.

Leírás: A leírás tájékoztat, ábrázol, bemutat; a szerkezete lehet térbeli (közelítő, távolodó, körkörös), láncszerű vagy mozaikos; stílusrétegét a kommunikáció színtere határozza meg (tudományos, publicisztikai, szépirodalmi stb.).

Érvelés: Az érvelés célja a meggyőzés. Meghatározott logikai rendre épül, általában lineáris szerkezetű, állításokat igazol vagy cáfol, az érvelés különböző fajtáit használja.

Köszönés és a megszólításformák: olyan közlésmódfajták, amelyeknek kommunikációs funkciója a kapcsolatfelvétel, amit befolyásolhat az összes kommunikációs tényező: a feladó, a megszólított, a szituáció, a kontextus, a csatorna, a kód és az üzenet. Meghatározza a köszönést és a megszólítást, hogy ki, kinek (pl. férfi, nő, felnőtt, kisgyerek, nagydiák), hol, mikor, milyen csatornán és nyelven, miért köszön vagy szólít meg valakit. Udvarias, magázó formájú köszönési fajták felnőttek között: Jó napot kívánok! Üdvözetem! Tiszteletem! Régen: Van szerencsém! Alá(zatos) szolgálja! Isten hozta! Adjon Isten jó napot! (Nem elég, mert udvariatlan a rövidített: Jó napot!), Férfi hölgynek: Kezét csókolom! Tegező formák ismerősök között: Szervusz! Alakváltozatai: szerbusz, szevasz, szia, szíó, szíóka. A latin servus ('szolga, rabszolga') megfelelője, a régi latin servus humillimus domini, azaz 'alázatos szolgája (vagyok) az úrnak' köszöntés első szava. A könnyed nyelvhasználatban és a diáknyelvben sokféle köszönés él, és állandóan változik a nyelvi divattal: pl. cső, csőváz, csá, csáo, csá csumi csá. A kapcsolat zárása, az elköszönés is fontos: Viszontlátásra! Régen: Isten

áldja! Az e-mailekben is mindig kell megszólítást (pl. Tisztelt Tanárnő! Kedves Tanár Úr!) és záró formulát írni (pl. Tisztelettel és üdvözlettel! XY) A kapcsolat felvételén és lezárásán túl annak tartására, továbbá magára a csatornára is irányulhat a közlés, ezt összefoglalóan fatikus funkciónak nevezzük. (pl. Jól hallasz? Lemerülök!)

Gyakorlófeladatok

1.

Értelmezze a kommunikációs tényezők és funkciójuk összefüggéseit az alábbi párbeszédben! Milyen nyelvi eszközök juttatják kifejezésre az egyes funkciókat?

- Jaj, de örülök! Örülök, hogy felhívtál! Jól hallasz?
- Jól!
- Te is örülj! Az öröm nagyon szép.
- Szerinted mit jelent, hogy örül valaki?
- Például, hogy boldog és reménnyel teli. Ahogy Vörösmarty Mihály mondja: „Öröm- s reménytől reszketett a lég”.

2.

A kommunikáció mely funkciói dominálnak a következő szövegekben? Hogyan határozzák meg ezek a funkciók a szövegek nyelvi jellemzőit?

„Súlyos betegség után kedden este elhunyt Grendel Lajos (Léva, 1948. április 6 – Pozsony, 2018. december 18.) Kossuth-díjas író, a szlovákiai magyar irodalom egyik legjelentősebb képviselője. Grendel idén áprilisban ünnepelte 70. születésnapját.” (Forrás: ujszo.com)

Tisztelt Partnerünk!

Folyószámlánkat felülvizsgálva megállapítottuk, hogy – többszöri kérésünk ellenére – az alábbi tételek kiegyenlítésére a mai napig nem került sor.

Felszólítjuk, hogy ezen fizetési felszólítás kézhezvételétől számított 15 napon belül részemre fizesse meg a következő összegeket...

Fontos! Saját érdekében gondosan olvassa el ezt a figyelmeztetést!

Ha e fizetési felszólítás kézhezvételétől számított 15 napon belül a jelen fizetési felszólítás szerinti követelést nem egyenlíti ki, felszámolási eljárás kezdeményezhető.

Kelt,

Cég megnevezése Aláírás

(Forrás: <https://www.vallalkozas-okosan.hu>)

„Kossuth Lajos azt üzenve,
Elfogyott a regimentje.
Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni.
Éljen a magyar szabadság!
Éljen a haza!” (Toborzó dal az 1848/1849-es forradalom idejéből)

(Forrás: liked.hu)

„Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te! mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz.” (Petőfi Sándor: A Tisza)

2. tétel A vizuális és nyelvi jel, a vizuális és nyelvi kommunikáció

1. A kommunikáció összetevői

A nyelv és a beszéd: a nyelv a jelek és a szabályok összessége; a beszéd: a nyelv egyéni használata. A nem nyelvi jelek: a metakommunikáció kiegészíti a szóbeli közlést: aránya 65–70%; elsősorban a beszélő érzelmi viszonyát fejezi ki a befogadóhoz, a közlés tartalmához és a beszédhelyezethez.

2. A nem nyelvi jelek

Hangjelek: a beszéd hallható, akusztikai jelenség. A kommunikációt befolyásolják az élőbeszéd zenei kifejezőeszközei: a hangerő, a hangsúly, a hanglejtés, a beszédtempó, a beszéd ritmusa és a szünet.